

ПРАВО НА ВІЛЬНИЙ ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 46(3), с. 78–84

Конституційне закріплення права на вільний вибір місця проживання на території України та його конкретизація в поточному законодавстві є реальним підтвердженням демократичних перетворень у нашій країні. Це право є істотним елементом свободи особи та необхідною умовою для реалізації нею багатьох інших прав і свобод.

За часів СРСР право на вільний вибір місця проживання не було закріплене в жодній радянській конституції. Воно унормовувалося і жорстко обмежувалося підзаконними актами. Як слушно відзначав К. Любарський, даремно було б шукати будь-який радянський законодавчий акт, котрий якщо не гарантував, то хоча б декларував це право [1, 87]. Інші науковці наголошували, що для республік колишнього Радянського Союзу вирішення проблеми свободи пересування і вибору місця проживання є вельми актуальним, оскільки ця свобода жорстко обмежувалася інститутом прописки [2, 3].

Законодавство України щодо права на вільний вибір місця проживання пройшло непростий і суперечливий шлях до формування необхідної законодавчої бази з цього питання. Водночас у ній ще наявні певні недоліки, що мають бути усунені з урахуванням міжнародних стандартів з прав людини, а також позитивного досвіду інших демократичних держав.

Вирішення цього завдання актуалізує необхідність проведення дослідження проблеми законодавчого забезпечення в Україні права на вільний вибір місця проживання з формулюванням пропозицій стосовно його вдосконалення.

Окремі аспекти цього права розробляли в контексті конституційно-правових про-

блем вітчизняними науковцями: Ю. М. Тодикою, А. М. Колодієм, С. Б. Чеховичем, С. П. Бритченком, О. Ф. Диньком та ін. Водночас їхні дослідження було здійснено до істотного оновлення національного законодавства з цього питання. Крім того, деякі питання залишилися поза увагою зазначених науковців, зокрема: еволюція законодавчої дефініції поняття “місце проживання”; аналіз змісту законопроектів щодо вдосконалення права на вільний вибір місця проживання на території України, внесених на розгляд Верховної Ради України; досвід інших держав щодо конституційного регулювання цього права тощо.

Проаналізуємо теоретичні та практичні аспекти конституційно-правового регулювання права на вільний вибір місця проживання в Україні та обґрунтуємо пропозиції щодо його вдосконалення.

Право на вільний вибір місця проживання закріплено у частині першій ст. 33 Конституції України, згідно з якою кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Конституційні положення щодо права на вільний вибір місця проживання на території України ґрунтуються на положеннях

міжнародних актів з прав людини. Так, відповідно до п. 1 ст. 13 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави. Згідно із ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить, у межах цієї території, право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання. У частині другій ст. 3 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачено, що кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, має право вільно пересуватися і вільно вибирати місце проживання в межах цієї території.

Слід відзначити, що у конституційній практиці інших держав застосовуються різні підходи до закріплення права на вільний вибір місця проживання.

Так, у ст. 24 Союзної Конституції Швейцарської Конфедерації право на вільний вибір місця проживання закріплено окремо від інших складових права на свободу пересування. Конституція Республіки Кіпр взагалі не передбачає такого права. У ст. 32 Конституції Словенії, ст. 35 Конституції Республіки Болгарія, ст. 32 Конституції Литовської Республіки право на свободу пересування та вільний вибір місця проживання на їх територіях, як і в Конституції України, закріплюється разом з правом вільно залишати територію країни.

Водночас у ст. 25 Конституції Республіки Вірменія, § 9 Конституції Фінляндії, ст. 52 Конституції Республіки Польща, ст. 23 Конституції Словацької Республіки право на вільний вибір місця проживання закріплено разом з правом на свободу пересування на її території. Такий підхід до конституційного закріплення зазначеного права узгоджується з міжнародними стандартами, оскільки у ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. та ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. право на вільний вибір місця проживання також закріплено разом з правом на свободу пересування.

Стосовно суб'єкта права на вільний вибір місця проживання на території України зазначимо, що в Конституції України, як і в зазначених міжнародно-правових актах, воно закріплюється за кожним, хто на законних підставах перебуває на території України, тобто за громадянином України, іноземцем та особою без громадянства.

Регулювання права на вільний вибір місця проживання здійснюється також Законом України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” від 11 грудня 2003 р., який є спеціальним законом у цій сфері. У частині першій його ст. 2 зазначене право закріплено відповідно до положення частини першої ст. 33 Конституції України.

Це право закріплено і в ст. 310 Цивільного кодексу України. Відповідно до її частини другої фізична особа має право на вільний вибір місця проживання та його зміну, крім випадків, встановлених законом. На нашу думку, закріплення окремо права на зміну місця проживання є недоцільним, оскільки воно охоплюється правом на вільний вибір місця проживання.

У ст. 3 Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” закріплено визначення поняття “вільний вибір місця проживання чи перебування”, під яким розуміється право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати.

Отже, в цьому Законі вживається поряд з терміном “місце проживання” термін “місце перебування” і визначено поняття “вільний вибір місця перебування”, однак саме право на вільний вибір місця перебування не закріплено. Можливо, це пояснюється тим, що його не передбачено в Конституції України. Водночас у частині другій ст. 313 Цивільного кодексу України закріплено право фізичної особи, яка досягла чотирнадцяти років, на вибір місця перебування.

Видається доцільним закріпити це право також у Законі України “Про свободу пере-

сування та вільний вибір місця проживання в Україні”. Варто було б передбачити його і в Конституції України, що стало б важливою гарантією належного законодавчого забезпечення зазначеного права. Принагідно зауважимо, що Республіка Польща (ст. 52), Румунія (ст. 25), Республіка Молдова (ст. 27), Республіка Нікарагуа (ст. 59), Киргизька Республіка (ст. 25), Російська Федерація (ст. 27) у своїх конституціях закріпили право на вибір не лише місця проживання, а й перебування.

Для з’ясування змісту права на вільний вибір місця проживання на території України вагоме значення має визначення поняття “місце проживання”. В абзаці п’ятому ст. 3 первинної редакції Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” місце проживання визначалося як адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком понад шість місяців. Така законодавча дефініція узгоджувалася з наведеним визначенням у Законі поняття “вільний вибір місця проживання чи перебування”, в якому йдеться про вибір саме адміністративно-територіальної одиниці.

Водночас за чинною на час набрання зазначеного Закону частиною першою ст. 29 Цивільного кодексу України місцем проживання особи визнавався житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово.

Таким чином, на той час термін “місце проживання” вживався в законодавстві України в двох значеннях: житла та адміністративно-територіальної одиниці.

Науковці, які досліджували проблеми, пов’язані з свободою пересування, вважали, що визначення поняття місця проживання у Цивільному кодексі України не стосується закріпленого в частині першій ст. 33 Конституції України і в Законі України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” права на вільний вибір місця проживання. На їхню думку, якби було інак-

ше, то вибір місця проживання полягав би у виборі жилого приміщення, з чим погодитися не можна. Вони звертали увагу на те, що це поняття вживається не лише в ст. 33, а й у ст. 24 Конституції України, де йдеться, зокрема, про недискримінацію за місцем проживання. А Конституційний Суд України в рішенні від 28 вересня 2000 р. № 10-рп зазначив, що за змістом ст. 24 Конституції України під словосполученням “місце проживання” мається на увазі місце проживання громадян за територіальною ознакою (село, селище, місто чи інша адміністративно-територіальна одиниця), а не конкретне жиле приміщення (будинок, квартиру тощо) [3, 23].

На думку деяких зарубіжних фахівців, свобода пересування жодним чином не гарантує право на певну квартиру або квартиру на певній вулиці [4, 14]. Міжнародні експерти також не пов’язують право на вільний вибір місця проживання з конкретним житлом [5, 102].

Існуючий на той час дуалізм у визначенні поняття “місце проживання” у Законі України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” та Цивільному кодексі України обговорювався на комітетських слуханнях з питання “Про заходи реалізації Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні”, проведених Комітетом Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин 2 квітня 2004 р. Деякими їх учасниками пропонувалося розв’язати цю колізію шляхом розмежування сфер дії Цивільного кодексу України і Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні”. На їхню думку, Цивільний кодекс стосується насамперед цивільних правовідносин, тоді як Закон України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” – публічних правовідносин. У разі прийняття такої позиції ця колізія у питаннях публічного права повинна розв’язуватися на користь Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні”. Стосовно терміна “місце проживання” у Цивільному ко-

дексі пропонувалося замінити його поняттям “житло особи”, адреса якого відома. Таким чином, місце проживання разом з адресою житла стане зрозумілим поєднанням юридичних термінів [6, 57].

Інші науковці, враховуючи, що поняття “місце проживання” вживалося в законодавстві України в різних значеннях: адміністративно-територіальній одиниці та житла і що така ситуація ускладнює реалізацію і захист права на вільний вибір місця проживання, бачили необхідним вирішення цієї проблеми самим парламентом або шляхом офіційного тлумачення цього поняття, що вживається у ст. 33 Конституції України, Конституційним Судом України [7, 13].

Слід відзначити неодноразові спроби розв’язати зазначену проблему на законодавчому рівні. Так, Кабінетом Міністрів України було підготовлено і внесено на розгляд парламенту проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” (реєстр. № 0914 від 23 листопада 2007 р.), в якому пропонувалося частину першу ст. 29 Цивільного кодексу України викласти у такій редакції: “Місцем проживання фізичної особи є адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає понад шість місяців на рік, а місцем перебування — адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає менше шести місяців на рік. При реєстрації місця проживання (перебування) у паспортному документі особи зазначається її адреса” [8].

Однак наведена пропозиція парламентом не була підтримана. Зокрема, у Висновку головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України на вказаний законопроект зазначалося, що не можна погодитися із запропонованою новою редакцією ст. 29 Цивільного кодексу України, в якій місцем проживання фізичної особи визначається не жилий будинок, квартира чи інше приміщення, а адміністративно-територіальна одиниця. Адже за змістом частини першої ст. 133 Конституції

України систему адміністративно-територіального устрою складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. У зв’язку з цим виникають непорозуміння, що треба розуміти під місцем проживання особи — Автономну Республіку Крим, область, район чи село? На думку управління, такий підхід до визначення місця проживання особи не враховує загального значення цього терміна у цивільних відносинах, де він використовується для вирішення питань, пов’язаних з виникненням, реалізацією і захистом майнових прав. Запровадження цієї законодавчої новели також може значно ускладнити реалізацію відповідних майнових прав, зокрема, у зв’язку з тим, що у відповідній адміністративно-територіальній одиниці можуть проживати декілька фізичних осіб з однаковим ім’ям, які можуть бути ідентифіковані за допомогою деталізації їх місця проживання [9].

У прийнятому на основі зазначеного законопроекту Законі України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” від 16 квітня 2009 р. внесення змін до частини першої ст. 29 Цивільного кодексу України не передбачалося.

Наступною спробою розв’язати колізію із законодавчим визначенням терміна “місце проживання” було внесення групою народних депутатів України на розгляд парламенту проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо узгодження термінології при визначенні поняття місця проживання)” (реєстр. № 3702 від 28 листопада 2013 р.) [10].

У ньому, зокрема, пропонувалося у частині першій ст. 29 Цивільного кодексу України й абзаці п’ятому ст. 3 Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” поняття “місце проживання” визначити як житловий будинок, квартиру, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель, дачний будинок тощо), у відповідному населеному пункті або за його межами на тери-

торії відповідної адміністративно-територіальної одиниці, де особа проживає строком понад шість місяців на рік. Однак зазначений законопроект було відкликано 27 листопада 2014 р.

Групою народних депутатів України на розгляд парламенту 18 червня 2013 р. було внесено проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо переведення садових і дачних будинків у жилі будинки та реєстрації у них місця проживання” (реєстр. № 2336а), який 2 вересня 2014 р. було прийнято як закон [11]. У ньому було закріплено нову редакцію абзацу п’ятого ст. 3 Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні”, згідно з якою місце проживання — це житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає постійно або тимчасово. Крім того, зазначеним Законом було затверджено нову редакцію частини першої ст. 29 Цивільного кодексу України, за якою місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово.

На нашу думку, внесеними змінами до зазначених законодавчих актів не вдалося повністю узгодити приписи національного законодавства України з питання вільного вибору місця проживання на території України. Ними було утворено певну суперечність у Законі України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” між визначенням права на вільний вибір місця проживання як вибором адміністративно-територіальної одиниці і визначенням місця проживання як житла, що на ній розташоване. Крім того, залишилися розбіжності у визначенні поняття “місце проживання” у цьому Законі та Цивільному кодексі України.

Закон України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” замінив дозвільний інститут прописки повідомним інститутом реєстрації місця проживання чи перебування особи, на необхідності чого вже тривалий час наголошували фахівці [12, 87]. Одночасно мали бути внесені зміни до інших законодавчих актів, в яких

здійснення прав чи виконання обов’язків пов’язувалося з наявністю в особи прописки. Однак цього на той час не було зроблено. Остаточного інституту прописки було скасовано лише після прийняття Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” від 16 квітня 2009 р., яким було внесено відповідні зміни до 33 кодексів та законів. Це дало можливість деяким науковцям констатувати, що інститут прописки у тому вигляді, в якому він був “успадкований” з часів колишнього Союзу РСР, коли він обмежував права людини, зокрема й право на вибір місця проживання, не існує [13, 190].

У цьому контексті важливим є положення частини другої ст. 2 Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні”, згідно з яким реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією України, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження.

Водночас право на вільний вибір місця проживання на території України відповідно до частини першої ст. 33 Конституції України може бути обмежене законом. Такі обмеження встановлено у ст. 13 Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні”. У ній передбачається дві групи обмежень, які стосуються певних територій або категорій осіб.

Відповідно до частини першої зазначеної статті вільний вибір місця проживання обмежується в адміністративно-територіальних одиницях, які знаходяться: у прикордонній смузі; на територіях військових об’єктів; у зонах, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом; на території, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введені особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності; на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан; на тимчасово окупованих територіях.

За частиною другою вказаної статті вільний вибір місця проживання обмежується щодо: осіб, які не досягли 14-річного віку; осіб, до яких згідно із процесуальним законодавством застосовано запобіжні заходи, пов'язані з обмеженням або позбавленням волі; осіб, які за вироком суду відбувають покарання у вигляді позбавлення або обмеження волі; осіб, які згідно із законодавством перебувають під адміністративним наглядом; осіб, які згідно із законодавством про інфекційні захворювання та психіатричну допомогу підлягають примусовій госпіталізації та лікуванню; іноземців та осіб без громадянства, які не мають законних підстав для перебування на території України.

Варто зауважити, що частина друга ст. 13 Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” не передбачає обмеження вільного вибору місця проживання осіб, які звернулися за наданням їм статусу біженця чи додаткового захисту і стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Не встановлено їх і для військовослужбовців, які проходять строкову військову службу, курсантів військових навчальних закладів та військовослужбовців, що проходять військову службу за контрактом.

Водночас такі обмеження іншими законами передбачено. Так, згідно з частиною другою ст. 13 Закону України “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту” від 8 липня 2011 р. особа, яка звернулася за наданням статусу біженця чи додаткового захисту і стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, зобов'язана відбутися до визначеного місця тимчасового проживання у разі одержання направлення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту.

Відповідно до п. 131 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, затвердже-

ного Законом України від 24 березня 1999 р., військовослужбовці, які проходять строкову військову службу, курсанти військових навчальних закладів, крім матросів і старшин, які перебувають на кораблях, розміщуються в казармах, а ті, що проходять військову службу за контрактом, — у службових жилих приміщеннях.

У зв'язку з цим вважаємо, що перелік обмежень вільного вибору місця проживання у ст. 13 Закону України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” не варто було закріплювати як вичерпний. Видається доцільним внести до неї доповнення про те, що вільний вибір місця проживання може бути обмежений і в інших випадках, передбачених законом, як це, зокрема, передбачено у ст. 12 зазначеного Закону стосовно свободи пересування.

Відзначимо, що закріплені у Законі України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” обмеження вільного вибору місця проживання на території України узгоджуються з обмеженнями, можливість встановлення яких передбачають міжнародно-правові акти з прав людини. Так, за п. 3 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на здійснення права вільно вибирати місце проживання не можуть бути встановлені жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб. Подібний перелік можливих обмежень цього права передбачено у п. 3 ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Зазначені обмеження права вільно вибирати місце проживання відповідно до п. 1 ст. 5 Пакту та ст. 17 Конвенції є вичерпними, а жодна держава не має права на його обмеження у більшій мірі, ніж передбачається в цих актах.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що в Україні сформовано певну законодавчу базу для регулювання права на вільний вибір місця проживання. Водночас

національне законодавство з цього питання потребує, на нашу думку, подальшого вдосконалення з метою усунення недоліків, зазначених вище, що відповідатиме міжнародним стандартам з прав людини.

Література

1. Права людини в Україні: інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-американського бюро захисту прав людини. — Вип. 17. — К., 1996. — 187 с.

2. Василевич Г. А. Свобода передвиження. Прописка. Права громадян / Г. А. Василевич, Д. Г. Василевич. — Мн.: ІООО "Право і економіка", 2003. — 150 с.

3. Анісімова М. Ф. Науково-практичний коментар Закону України "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні" / М. Ф. Анісімова, С. П. Бритченко, С. Б. Чехович. — К.: Пектораль, 2006. — 96 с.

4. Фихтер Р. Свобода передвиження і система реєстрації в Німеччині: доповідь / Р. Фихтер. — К., 2000. — 17 с.

5. Свобода передвиження і вибору місця проживання (прописка) в країнах СНД. Матеріали засідань групи експертів 8–10 грудня 1997 г. Київ і Керівної групи Конференції по країнам СНД 17–18 червня 1998 г. — К., 1999. — 150 с.

6. Комітетські слухання з питання "Про заходи реалізації Закону України "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні". — К.: Фонд "Правова ініціатива", 2004. — 68 с.

7. Чехович С. Б. Стан законодавчого забезпечення реалізації та захисту права на свободу пересування і

вільний вибір місця проживання в Україні: аналітична доповідь / С. Б. Чехович, О. П. Тищенко. — К.: Фонд "Правова ініціатива", 2003. — 100 с.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні": проект Закону України від 23.11.2007 р., № 0914 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://w1c1.rada.gov.ua>

9. Висновок головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України на проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні" (№ 2693 від 07.12.2006 р) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1c1.rada.gov.ua>

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо узгодження термінології при визначенні поняття місця проживання): проект Закону України від 28.11.2013 р., № 3702 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1c1.rada.gov.ua>

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо переведення садових і дачних будинків у жилі будинки та реєстрації у них місця проживання: Проект Закону України від 18.06.2013 р., № 2336а [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1c1.rada.gov.ua>

12. Шепель В. Щодо заміни прописки реєстрацією населення за місцем проживання / В. Шепель // Права людини в Україні: інформ.-аналіт. бюл. Укр.-амер. бюро захисту прав людини. — Вип. 17. — К., 1996. — С. 81–82.

13. Максименко С. В. Миграційна політика сучасного держави (концептуально-правовий аналіз) / С. В. Максименко. — О.: Астропринт, 2009. — 464 с.

Обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання права на вільний вибір місця проживання в Україні.

Обосновываются предложения по совершенствованию конституционно-правового регулирования права на свободный выбор места проживания в Украине.

There are proposals are grounded for improving the constitutional regulation of the right to free choice of residence in Ukraine.

Надійшла 18 вересня 2015 р.